

อุทยานแห่งพระไตรปิฎก
นิตรชัยไตรปิฎก

โดย

พระครูสันตาคารคุณ

ธรรมสภาวัดราชประดิษฐ์ฯ

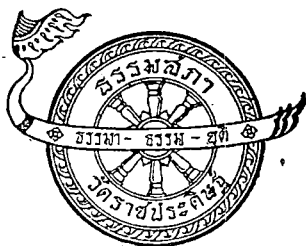
จัดพิมพ์

เป็นธรรมบรรณาการ

เนื่องในวันมาฆบูชา

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

อันดับที่ ๕๑

อุทยานแห่งพระไตรปิฎก

ฉัตร์ชัยไตรปิฎก

โดย

พระครูสันตาคารคุณ

ธรรมสภาวัดราชประดิษฐ์ฯ

จัดพิมพ์

เป็นธรรมบรรณาการ

เนื่องในวันมาฆบูชา

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ฉบับที่ ๕๐

บอกกล่าว - เล่าแจ้ง

ธัมมัสสวนกาโล อัมภทันตา นั้นแน่ ! ขณะนี้ท่านกำลังเข้าชมอุทยานแห่งพระไตรปิฎก เพื่อ ทสฺสนานุตฺตริยะ สวนานุตฺตริยะ ความจริง อุทยานแห่งนี้ ได้เปิดมานานปีแล้ว ๑๐ กว่าปี มีผู้สนใจเข้าชมบ้างพอสมควร ถึงจะไม่มากนักก็ตาม อุทยานแห่งนี้ ได้เปิดให้ชมเพียงเดือนละครั้งสองครั้งเท่านั้น เป็นรายการปาฐกถาธรรม นักธรรมะเท่านั้นที่เข้ามาฟังถึงอย่างนั้น ธรรมสภาวัตราชประดิษฐ์ ฯ ก็ดำเนินมาได้เป็นปรกติกว่าสิบขวบปี และยังคงดำเนินก้าวต่อไปอีก จนกว่าจะสิ้นเหตุปัจจัย

อุทยานแห่งพระไตรปิฎก เป็นหัวข้อข้อเรื่อง ปาฐกถาธรรม ธรรมสภาฯ ได้มอบให้ พระครูสันตาคารคุณ สงบ สุนฺตาราโร เป็นผู้ดำเนินงานค้นคว้าธรรมะในพระไตรปิฎกออกเผยแพร่ว่า พระปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม เพื่อประโยชน์แก่สาธุชน ผู้ใคร่

ต่อการศึกษาดุริยธรรมะ ผู้แสดงจะต้องเสียสละคั่นควาศึกษาดุริยธรรมะ
ในพระไตรปิฎก ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ออกเผยแพร่ว
บ่อความบั้ง เกือบความบั้ง และขยายความบั้ง ตาม
กำลังสติปัญญา และความสามารถ เท่าที่จะนำออกได้ให้ตรง
ต่อสภาวะธรรมนั้น ๆ

สัทธรรมในพระไตรปิฎกนั้นมทั้ง กามธรรมบั้ง มหัท
คตธรรมบั้ง และโลกุตตรธรรมบั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับ
ประโยชน์ ๓ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันเรียก ทิฏฐธรรมิ
กัตถประโยชน์ ประโยชน์ในอนาคตเรียก สัมปรายิกัตถ
ประโยชน์ และประโยชน์อย่างยิ่ง อันได้แก่ มรรค-ผล-
นิพพาน เรียก ปรมัตถประโยชน์ ตามอรรถาธิบายของผู้ฟัง
จะพึงถือเอาประโยชน์ใดประโยชน์หนึ่ง เท่าที่จะถือเอาได้
ในประโยชน์ทั้งสามนั้น เพื่อชีวิตจักไม่เป็นหมัน และเป็น
โมฆบุพพผล

การนำเที่ยว อุทยานแห่งพระไตรปิฎก ทุกครั้งส่วนมาก
ธรรมสภา ฯ ได้บันทึกไว้ด้วยเทปเป็นหลักฐาน เพื่อมิให้
พระสัทธรรมเป็น อากาศธาตุ แม้ผู้เข้าชมเข้าฟังจะน้อย

หรือมากก็ตาม ธรรมสภา ฯ ก็แสดงไม่เคยหยุด เพราะถือเป็นหน้าที่โดยตรง ธรรมสภา ฯ มิได้ถือปริมาณ ถือแต่คุณภาพเท่านั้น งานจึงดำเนินไปได้เป็นปกติ และเรียบร้อย

อุทยานแห่งพระไตรปิฎก นั้นการแสดงทุกครั้งถือว่าจบไปในตัว จบไปแต่ละครั้ง ๆ ฉายม้วนเดียวจบไม่มีต่อส่วนมากนัก พระสูตรตันตปิฎก มาแสดง พระธรรมในพระสูตรนั้น เป็นธรรมที่นำศึกษา นำปฏิบัติตาม เพราะมีทั้งปรีชาปฏิบัติ ปฏิเวธ หรือนัยหนึ่งมีทั้งธรรมเป็นส่วน โลเกียะ และส่วนโลกุตตระ ทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา ในภูมิธรรมนั้น ๆ มีทั้งบุคคลาธิษฐาน ธรรมาธิษฐาน และมีทั้ง อุปมา อุปมัย ทั้งอรรถกถาฎีกาพร้อมในพระสูตรนั้น ๆ

การนำมาแสดงนั้น ก็แล้วแต่ความสะดวกของผู้แสดง จะเลือกคัมภีร์ นิกาย วรรค หรือพระสูตรไหนมาแสดง เพื่อให้สมกับพื้นฐานความรู้ของผู้ฟัง หรือเพื่อประโยชน์ของผู้ฟังนั่นเอง เป็นส่วนใหญ่

อุทยานแห่งพระไตรปิฎก ได้เคยนำเสนอเผยแพร่ทางหนังสือมาครั้งหนึ่ง แต่นานมาแล้วดูเหมือนจะเป็น เรื่อง

ภาวนา บัดนี้หนังสือหมดแล้ว มีผู้ขอมาบ่อย ๆ แต่ไม่มีหนังสือให้ ธรรมสภา ฯ ได้รวบรวมจัดพิมพ์ ปาฐกถาธรรม ออกเผยแพร่ไม่น้อยกว่า ๕๐ เรื่อง แต่ละเรื่อง ๆ ก็จบไปในตัว เรื่องต่าง ๆ ที่อยู่ใต้ปกหลายร้อยเรื่อง โดยเฉพาะ อุทยานแห่งพระไตรปิฎก ยังมีอีกหลายสิบเรื่อง ถ้ามีโอกาสจะได้นำออกเผยแพร่ในโอกาสต่อไป

การที่จะนำธรรมะออกเผยแพร่^{๕๕}นั้นขึ้นอยู่กับศรัทธา และปัจจัย ถ้ามีแต่ศรัทธา ถ้าขาดปัจจัยก็ออกไม่ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างสำคัญที่ ปัจจัย การพิมพ์แต่ละครั้ง^{๕๖}นั้นต้องใช้ทุนและปัจจัยมิใช่น้อย ส่วนมากเป็นทุนส่วนตัว ถ้ามีก็ออกได้ ถ้าไม่มีก็ต้องงัด ตามปัจจัยปรุงแต่งมากและน้อย

ฉัตรชัยไตรปิฎก ที่ท่านกำลังถืออ่านอยู่^{๕๗}นี้หวังว่า คงจะเกิดประโยชน์บ้างไม่มากนักน้อย แม้ธรรมะเป็นธรรมะในขั้นปฏิบัติค่อนข้างจะหนักอยู่ก็ตาม แต่ก็พอจะเข้าใจได้ด้วยข้อ อุปมา อุปมัย เข้าใจว่าท่านนักปฏิบัติธรรม หรือนักศึกษาธรรมะ บางท่านอาจไม่เคยได้ผ่านสายตามาเลยก็ได้ หรือไม่เคยได้ฟังมาก่อนก็เป็นได้ ถึงจะยากท่านผู้แสดงก็พยายาม

คนคว่ำพระสูตรอื่นมาอธิบาย โฆษณงค์ ให้เข้าใจง่าย
ให้ตนบน

นัตถรัชย์ไตรปิฎกนี้ มีเนื้อความไพเราะทั้งร้อยกรอง
และร้อยแก้ว เบื้องต้นเป็นบทนันทน์เป็นร้อยกรอง ทำเนิ่นเรื่อง
ไปในท่ามกลาง อันเป็นชื่อของพระไตรปิฎก คัมภีร์ก็มีคำ
ร้อยกรองอีก ที่สุดจบแล้วก็ปิดท้ายกัมภีร์ร้อยกรองอีก นัก
กลอนไม่นอนเปล่า ตั้งปรากฏแก่สายตาของท่านขณะ
ผ่านถึงธรรมะ จะอย่างไรก็ตามขอท่านพึงเข้าชม อุทยาน
แห่งพระไตรปิฎก ในนัตถรัชย์พระไตรปิฎก ตามความ
ต้องการของท่านและท่านมี นัตถรัชย์ แล้วหรือยัง ทำอย่างไร
จึงจะได้ นัตถรัชย์เป็นเครื่องกัน เพื่อบังคับฝืนคอกกิเลสรว
รตใจได้ ขอ นัตถรัชย์ไตรปิฎกจะเป็นกลตกนกันภัยของท่าน
และขอท่านจงถึงฝั่งแห่งความสุข และไม่มีความสุขอื่น
ยิ่งกว่า สัตตสัมโพชฌงค์ สุข

จิตรกโฆภิกขุ

ธรรมสภาวัดราชประดิษฐ์

๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

อุทยานแห่งพระไตรปิฎก

๑ อุทยานเข้าใจไตรปิฎก
ดีกว่าหยกขี้ผึ้งขำมอร่ามแสน
สูงคุณค่ากว่าทรัพย์สินทั้งดินแดน
ควรหวงแหนหาโอกาสประดับใจ

๑ อันคำสอนสมบุรณ์ในไตรปิฎก
แม่นจะยกเพียงบทหนึ่งพึงเลื่อมใส
๕ ทงพระสูตร อภิธรรม คำวินัย
ดูหทัยบรรลुสัจดี

๑ ประมวลคุณค่าธรรมะไม่ประมาณ
มีสติชาญฉลาดเลิศวิถึ
อบรมตนผลไพบูลย์บารมี
ตามวิถีพุทธบริษัท สวัสดิ์แล ฯ

๑ ไตรปิฎกเด่นฟ้า
สูงส่งที่สุดตโต
ศรีสวัสดิ์ วิเศษใด
ชมอุทยานใหญ่กว้าง

ฟูใจ
สงบสร้าง
ดีเท่า เทียมฤ
กว่าเหล่าโลกสวรรค์ ฯ

๑ พลันเพลินพุทธพจน์พร้อม พรหมฤดี
โดยสุขสมบุรณ์ศรี สวัสดิ์ล้วน
ประโยชน์ยิ่งคุณทวี วิจารณ์ ยอดนา
น้ำโศกสลายหายหวน เหตุร้ายมลายสูญ ฯ

๑ พนผลสุตส่องแผ้ว ไผ่ศาล
เสริมส่งาबारมีทาน เทิดไว้
ตรึงตรองตรวจตราญาณ ยอดเยี่ยม
ปฏิบัติหัดจิตได้ เด่นพนมถึง ฯ

๑ พึงเพลินปิฎกขง สุขสันต์
การวะอนันท์ นอบน้อม
ตามรอยบาทอรหันต์ หายโศก สลายเอย
เพียงดอกผลพฤษ์พร้อม ค่อยเอยมดัดถนอม ฯ

อุทยานแห่งพระไตรปิฎก

ธรรมเนียมชัยไตรปิฎก

อุทยานแห่งพระไตรปิฎกจะได้ดำเนินต่อไป ตามที่ท่าน
สาธุชนได้เคยมาชมอุทยานแห่งนี้แล้วหลายครั้ง อุทยานแห่ง
พระไตรปิฎกเป็นสถานที่บรรจุหลักธรรมคำสอนของพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้า ล้วนแต่นำมาซึ่งความสงบเย็นแก่ผู้ศึกษา
ผู้ปฏิบัติ

พระสูตรต่าง ๆ ที่มีมาในพระไตรปิฎกนั้นล้วนมีคุณค่า
ซึ่งน่าจิตใจนำผู้ศึกษาและผู้ปฏิบัติให้สูงให้ประณีตทั้งนั้น
แม้อาตมาผู้มีหน้าที่จะต้องค้นคว้าศึกษาอ่านพระไตรปิฎก ก็
พยายามศึกษาและเก็บความพระสูตรนั้น ๆ แต่ในขณะที่
ที่อ่าน ๆ อยู่เนิ่น ๆ อ่านพระสูตรนั้นบ้าง พระสูตรนั้นบ้าง เล่ม
โน้นบ้าง เล่มนี้บ้าง นิกายนี้บ้าง นิกายโน้นบ้าง และถ้าจะ
ให้ตัดสินว่า คัมภีร์ไหนเด่นกว่าคัมภีร์ไหน หรือพระสูตร
ไหนเด่นกว่าพระสูตรไหน ไม่สามารถตัดสินได้

ล้วนแต่ดี ๆ ทั้งนั้น คล้าย ๆ กับเที่ยวไปในอุทยานเราจะเป็นว่า
ต้นไม้ต้นนั้นมีความร่มเย็นกว่าต้นโน้น ผลไม้ชนิดนั้นรสอร่อย
กว่าผลไม้ชนิดนั้น ดังนั้นยากที่จะตัดสินลงไปได้ แม้หลักธรรม
ในพระไตรปิฎกก็มีเช่นนี้

มีข้อสังเกตอยู่ว่า ธรรมบทใดที่นำผู้ปฏิบัติให้สงบ ธรรม
บทนั้น ก็ประเสริฐกว่าบทอื่น ๆ ข้อความนี้ก็มีในพระธรรมบท
ซึ่งมีในพระไตรปิฎกเหมือนกัน เป็นใจความย่อว่า

บุคคลประพฤติปฏิบัติธรรมใด ธรรมนั้นนำใจของผู้
ประพฤติปฏิบัตินั้นให้สงบ ธรรมะบทนั้นก็ประเสริฐกว่าบท
อื่น ๆ

ได้ความสำคัญว่า ความสำคัญนั้นอยู่ที่ผู้ศึกษานั่นเอง
คือจะศึกษาธรรมะอันใด จะปฏิบัติธรรมะอันใด ได้รสรธรรม
อันใด รสรธรรมอันนั้นแหละประเสริฐ ธรรมะนั้นจะอยู่ใน
คัมภีร์ไหน ไม่สำคัญ หรือ จะว่าสำคัญทั้งนั้น (ทั้งหมด)
ก็ได้ นี่เป็นความรู้ลึกของผู้คนว่าพระไตรปิฎก

ฉะนั้น การที่จะนำธรรมมาแสดงในเวลาอันจำกัดเตือนละ
หนึ่งครั้ง และครั้งหนึ่ง ๆ ก็ไม่เกินชั่วโมง เวลาอ่านรู้ลึกกว่าดี

ช่วยกันทั้งนั้น (ทุกสูตร—นิกาย—วรรค) รู้สึกว่าจะฟังซ้ำ
 อยู่เหมือนกัน เพราะนั้นกตนึกดี แต่เวลาที่แสดงจริง ๆ
 จะแสดงทุก ๆ สูตรนั้นไม่สามารถ ก็ต้องเก็บความบางสูตร
 หรือ ถอดความ หรือ บรรทุกความ แล้วหาความหมาย
 ขยายความออกมาตามสมควร

บางทีอยากจะประพันธ์ร้อยกรองอะไรขึ้นมา ก็เลย
 ประพันธ์เกี่ยวกับพระไตรปิฎก ฉะนั้น จะอ่านบทประพันธ์อัน
 เกี่ยวกับพระไตรปิฎกซึ่งได้ประพันธ์ไว้ก่อนจะมาแสดงเป็น
 การกล่าวนำเสียก่อนว่า

เก็บเนื่อความมีในไตรปิฎก
 โดยหยิบยกเนื่อความตามคำสอน
 จากคัมภีร์มีสาระประพันธ์กลอน
 ถ้อยสุนทรเทิดทูนธรรมล้ำเลิศดี
 อา. ปา. ม. จ. ป. พระวินัย
 ที. ม. ส. อง. ขุ. ไช้พระสูตรศรี
 ส. วิ. ธา. ปุ. ก. ย.ป. ประเสริฐทวี

โดยย่อมี จิต เจตสิก รูป นิพพาน
 อภิธรรม^๕ล้าลึกควรตรึกตรอง
 ตามทำนองแนวปัญญา^๖มหาศาล
 พระวินัย^๗เป็นบรรทัด^๘สวัสดิการ
 พระสูตร^๙คืออาการโศพาราย
 พระอภิธรรม^{๑๐}นำมาอาหารจิต
 ใจเจริญเพลิน^{๑๑}พินิจ^{๑๒}แนวขยาย
 เพลินพระสูตรสืบ^{๑๓}วินัย^{๑๔}ใจสบาย
 อภิธรรมอภิปราย^{๑๕}ปราชญ์^{๑๖}เปื่องควร
 เป็นประหนึ่งอุทยาน^{๑๗}เย็นสงบ
 ย่อมจะพบพรรณพฤกษา^{๑๘}สุดสงวน
 ให้ความเย็นยอดอาหาร^{๑๙}หายหิว^{๒๐}ครวญ
 เป็นแบบชวน^{๒๑}ควรชม^{๒๒}ภิมย์ตาม
 เนอพระสูตร^{๒๓}นำ^{๒๔}วินัย^{๒๕}แก่น^{๒๖}อภิธรรม
 เป็นของจำ^{๒๗}เป็น^{๒๘}ประโยชน์^{๒๙}ทั้งสาม
 จึงเห็นควรใคร่ศึกษา^{๓๐}พยายาม
 ดำเนินตามคติ^{๓๑}ปราชญ์^{๓๒}สะอาดใจ

จิตเจริญเพื่ินคุณธรรมแสนล้าเลิศ
 สมบูรณ์พูนสุขเกิดประเสริฐใส
 ขอชวนเชิญเพื่ินอุทยานผ่านแนวโน
 นำฉัตรชัยไตรปิฎกด้วยกันเทอญ ฯ

พระไตรปิฎกมีคุณค่าแก่จิตใจมาก แม้จะประพันธ์
 สรรเสริญยกย่องสักเท่าใดก็ไม่จ้ใจของผู้ประพันธ์ ได้ประพันธ์
 เป็นกลอนไว้บ้างดังที่ได้อ่านให้ฟังแล้ว และได้ประพันธ์เป็น
 โคลงไว้อีกหลายบทจะหาโอกาสอ่านให้ฟังต่อ ๆ ไป

บางทีในพระสูตรเมื่อได้ศึกษาแล้วก็ไม่สามารถเก็บ
 ความโดยสิ้นเชิงได้ บางบทพอจะประพันธ์เป็นโคลงได้บ้าง
 ฉะนั้น กลอนที่อ่านนั้นเป็นการกล่าวสรรเสริญพระไตรปิฎก
 แล้วเชิญชวนท่านทั้งหลายผู้เข้าชมอุทยาน และถือว่า เป็น
 ฉัตรชัย จึงใช้คำว่า ฉัตรชัยไตรปิฎก เพราะจะได้ออกกรส
 หรือจะได้ คติธรรมจากพระไตรปิฎก ประดุจเป็นฉัตรชัย
 บ่งกันผู้ปฏิบัติให้บรรลุชัยชนะจากกิเลสชื่อว่า ฉัตรชัย
 ไตรปิฎก

หัวข้อย่อที่อยู่ในกลอนนั้นว่า อ. ปา. มา จ. ป. พระ-
วินัย ที.ม. ส. อ. ง. ข. ไซร์พระสูตรศรี ส. วิ. ธา. ป. ก. ย.
ป. ประเสริฐทวี นี่เป็นการอ่านชื่อพระไตรปิฎกจบบริบูรณ์
จบแต่หัวใจ ฟังแล้วไม่รู้เรื่อง แต่เป็นข้อย่อหัวใจพระไตรปิฎก
(อ. ปา. ม. จ. ป. ที. ม. ส. อ. ง. ข. ส. วิ. ธา. ป. ก. ย. ป.)

ที่เราฟังไม่รู้เรื่องหรือรู้เรื่องนิดหน่อย เพราะพระสูตร
นั้นมีมากมายมีหลายร้อย หลายพัน พระสูตรท่านจัดเป็นชั้น
มาถึง ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น การที่มาแสดงครึ่งหนึ่ง ๆ
นำมาเพียงพระสูตรหนึ่งบ้าง หรือสองพระสูตรบ้าง แม้ใน
วันนั้นก็เช่นเดียวกัน

จะนำมาจากพระสูตร สังยุตตนิกายมหาวรรค
และในสังยุตตนิกายมหาวรรคก็มีหลายพระสูตร จะนำ
มาให้ท่านฟัง ณ บัดนี้เพียงสองพระสูตร

สูตรแรกเรียก “จักรวัตติสูตร” ทรงตรัสกัมภิกขุโดยย่อ
ว่า คุณกรภิกขุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิปรากฏรัตนะ
๗ อย่างจึงปรากฏ รัตนะ ๗ อย่างเป็นไฉน คือ จักรแก้ว ๑

ข้างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ คหบดีแก้ว ๑
 ปริณายกแก้ว ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิปรากฏ รัตนะ
 ๗ อย่างเหล่านี้จึงปรากฏ พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุ
 ทั้งหลายถึงเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อมีพระเจ้าจักรพรรดิ
 แล้ว แก้วจักรพรรดิจึงปรากฏ

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเป็น อุปมัย ต่อไปว่า ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย พระตถาคต อรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าปรากฏ รัตนะ
 ๘ คือ โพชฌงค์ ๗ จึงปรากฏ รัตนะ คือ โพชฌงค์ เป็นไฉน

ได้แก่ รัตนะ คือ สติสัมโพชฌงค์ ๑ ธรรมวิจยะ-
 สัมโพชฌงค์ ๑ วิริยสัมโพชฌงค์ ๑ ปัตติสัมโพชฌงค์ ๑
 ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ๑ สมาธิสัมโพชฌงค์ ๑ อุเบกขา
 สัมโพชฌงค์ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า
 ปรากฏ รัตนะคือโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้จึงปรากฏ ในพระสูตร
 นี้มีความย่อ ๆ คือกล่าวอุปมาพระเจ้าจักรพรรดิและอุปมัย
 คือ โพชฌงค์ ข้อที่ทรงเปรียบ คือ โพชฌงค์ ข้อที่นำมา

เปรียบอันได้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ มีรตนะ ๗ พระเจ้า
จักรพรรดิบังเกิด^๕ขึ้นแล้ว รตนะ ๗ ก็เกิด^๕ขึ้นด้วยพระอรหันต์
สมาสัมพุทธเจ้าบังเกิด^๕ขึ้นแล้ว โพชนงค์ ๗ จึงปรากฏเกิด^๕ขึ้น

ฉะนั้น ธรรมอันไดนามว่า โพชนงค์ ๗ นั้นมีอยู่แต่เฉพาะ
ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น และก็มิใช่ในคราวที่พระพุทธเจ้า
ได้อุปติแล้วเท่านั้น และพระผู้มีพระภาคได้นำมาสั่งสอน
และได้นำสืบ ๆ ต่อ ๆ กันมาในพระไตรปิฎก ดังกล่าวแล้ว

ข้างแก้ว มาแก้ว เป็นต้น มีเพื่อประดับบารมีพระเจ้า
จักรพรรดิ แม้สติสัมโพชนงค์ ธรรมวิจยะสัมโพชนงค์
เป็นต้น มีเพื่อประกาศความตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้าให้
ปรากฏ และผู้จะปฏิบัติตามเพื่อจะบรรลุธรรมให้ปราบภิเลส
ให้เสื่อมคลายหรือให้หมดสิ้นได้นั้น ก็ต้องปฏิบัติตามแนว
สัมโพชนงค์ทั้ง ๗ น ฉะนั้นโพชนงค์ทั้ง ๗ น ฉะนั้น
โพชนงค์จึงเป็นธรรมอันสำคัญส่วนหนึ่งแห่งความตรัสรู้ เป็น
คู่ฝ่ายแห่งธรรม เพื่อจะเป็นไปเพื่อตรัสรู้เรียกว่า โพธิปัก-
ขิยธรรม โพชนงค์ ๗ ก็เป็นธรรมหมวดหนึ่งแห่ง โพธิปัก-
ขิยธรรม

ท่านผู้ฟัง ได้ฟังและพิจารณาแล้วด้วยความสำคัญของ
 ธรรมะ คือ สติ ธรรมวิชัย วัริยะ ปัตติ บัสนัทธิ สมาธิ
 อุเบกขา แต่ละๆ อย่างเป็นโพชนงค์ เป็นประจักษ์จัตนะ
 เป็นของหาค่ามิได้ ค้อมีค่าสูงสุด เปรียบเหมือน จักรแก้ว
 ข้างแก้ว ม้าแก้ว เป็นต้น ธรรมะมีสติสัมโพชนงค์เป็นต้น
 ๕๖๖๖๕
 กัมมยตังน

ข้อความ ธรรมะในพระสูตรนั้นนอกความสั้นๆ ดังที่ได้
 เก็บเนื้อความมาให้ท่านทั้งหลายได้ฟังนี้ แต่ที่จะเป็นเนื้อความ
 พิศดารนั้นมีอีกสูตรหนึ่ง ซึ่งได้เตรียมมาแล้ว เพื่อที่จะให้
 ความเข้าใจในสัมโพชนงค์ให้กว้างขวางขึ้น พระสูตรนั้นกม
 อยู่หลายพระสูตรเหมือนกัน แต่พระสูตรที่ได้ขยายอธิบาย
 โพชนงค์ ๓ นำมาให้ท่านฟัง ณ บัดนี้นั้น ก็มีอีกสูตรหนึ่ง
 มีชื่อว่า อักคิสูตร ชื่อว่า “อักคิสูตร” เพราะว่าพระสูตรที่
 จะกล่าวต่อไปนี้ กล่าวเปรียบเทียบด้วยดวงไฟ เนื้อความ
 ในพระสูตรนั้นจะเก็บมาเฉพาะที่ตอประสงค์ มิได้นำมาเต็ม
 พระสูตร ถือเอาแต่ใจความสำคัญๆ เริ่มด้วยพระผู้มีพระภาค
 ได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า

ตุกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมัยใด จิตหดหู่ สมัยนั้นไม่ใช่
 การเจริญ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ไม่ใช่การเจริญสมาธิ-
 สัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ข้อนั้น เพราะเหตุใด
 เพราะ จิตที่หดหู่ นั้น ยากที่จะให้ตั้งมั่นได้ด้วยธรรมะ
 เหล่านั้น

เปรียบเหมือนบุรุษต้องการจะก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพลง
 เขาจึงใส่หญ้าสด ใค้มีสด ไม้สด ฟั่นน้ำแล้วโรยฝุ่นลง
 ในไฟนั้น บุรุษนั้นจะสามารถก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพลงขึ้นได้
 หรือหนอ พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายเป็นเชิงถาม

ภิกษุก็ทูลว่า ไม่ได้เลยพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคก็ตรัสเปรียบต่อไปว่า ฉะนั้นเหมือนกัน
 ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตหดหู่ สมัยนั้นไม่ใช่การเจริญ
 ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ มิใช่การเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์
 มิใช่การเจริญอุเบกขา สัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร
 เพราะจิตหดหู่ จิตที่หดหู่ นั้นยากที่จะให้ตั้งมั่นได้ด้วยธรรมะ
 เหล่านั้น

ท่านผู้ฟังต้องพิจารณาตามไปด้วย เพราะธรรมะอันใด
ชื่อว่า โปชนงค์^๕ เป็นธรรมะชั้นสูง ชนิดที่จะนำผู้ปฏิบัติ
ให้ขัดเกลากิเลสและเป็นข้อว่าในที่ไหน^๖ ในการเช่นไร
ควรจะปฏิบัติธรรมเช่นไร

โปชนงค์^๕นี้มีอยู่ ๗ ซึ่งเป็นที่ทรงจำกันได้อย่างแคล่ว
คล่องสำหรับภิกษุ ผู้สนใจใคร่ในธรรมะปฏิบัติ อันมีสติ
สัมโพชนงค์ ธรรมวิยะสัมโพชนงค์ วิริยะสัมโพชนงค์ ปัส-
สัทธิสัมโพชนงค์ ปัสสัทธิสัมโพชนงค์ สมาธิสัมโพชนงค์ อุเบกขา
สัมโพชนงค์^๕ นี่เป็นข้อของโปชนงค์ ๗

เงื่อนไขในพระสูตรที่ท่านแสดงว่า สมัยใดควรเจริญ
โปชนงค์ใด ดังที่กำลังกล่าวอยู่นี้ ท่านกล่าวอุปมา, แล้วให้
ภิกษุทั้งหลายพิจารณาตาม พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า ถ้าจิต
หวั่น^๕ สมัยนั้นไม่ควรเจริญ ปัสสัทธิ มิใช่การเจริญสมาธิ
มิใช่การเจริญอุเบกขา คือจิตหวั่น^๕นั้นยากที่จะตั้งมั่น^๕ได้ด้วย
ธรรมะเหล่านั้น (ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา) เพราะเป็น
ธรรมะฝ่ายข้างสงบ และทรงตรัสต่อไปว่า

ตุกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าสมัยใด จิตหดหู่ เป็นการ
ที่เจริญ ธรรมวิจยะสัมโพชฌงค์ วิริยะสัมโพชฌงค์
ปิตีสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิตหดหู่ คือจิต
ที่หดหู่^๕ให้ตงบนง่ายด้วยธรรมะเหล่านั้น^๕ เปรียบเหมือนบุรุษ
ต้องการที่จะก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพล่ง เขาจึงใส่หญ้าแห้ง
โคลมัยแห้ง ไม้แห้ง เอาปากเป่า และไม่โรยฝุ่นภายในนั้น^๕
บุรุษนั้นสามารถก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพล่งขึ้นได้หรือหนอ

ภิกษุก็กราบทูลว่า ได้พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า ฉะนั้นเหมือนกัน ภิกษุ
ทั้งหลาย สมัยใด จิตหดหู่ สมัยนั้นเป็นการที่เจริญ ธรรมะ
วิจยะสัมโพชฌงค์ วิริยะสัมโพชฌงค์ ปิตีสัมโพชฌงค์
ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิตหดหู่ คือจิตหดหู่^๕ให้ตง
บนง่ายด้วยธรรมะเหล่านั้น^๕ คือเมื่อจิตหดหู่แล้ว ได้พิจารณา
ได้เจริญธรรมวิจยะสัมโพชฌงค์ วิริยะสัมโพชฌงค์ ปิตี
สัมโพชฌงค์ ธรรมะนั้นก่ตงบนได้ง่าย

และพระผู้มีพระภาคตรัสสืบต่อไปว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตฟุ้งซ่าน สมัยนั้นมิใช่การที่เจริญ ธรรมวิยะ-
สัมโพชฌงค์ วิริยะสัมโพชฌงค์ ปัตติสัมโพชฌงค์
ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะจิตฟุ้งซ่าน จิตที่ฟุ้งนั้นยากที่จะให้สงบได้ด้วย
ธรรมะเหล่านั้น เปรียบเหมือนบุรุษต้องการที่จะดับไฟ
กองใหญ่ เขาจึงใส่หญ้าแห้ง ใค้มัยแห้ง ไม้แห้ง เอาปาก
เป่า และไม้โรยฝุ่นลงไป ในกองไฟใหญ่นั้น บุรุษนั้นจะดับ
ไฟกองใหญ่ได้หรือหนอ

ภิกษุกราบทูลว่า ไม่ได้เลยพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสสืบต่อไปว่า ฉะนั้นเหมือนกันภิกษุ
ทั้งหลาย สมัยใด จิตฟุ้งซ่าน สมัยนั้นมิใช่การเจริญ ธรรม-
วิยะสัมโพชฌงค์ มิใช่การเจริญวิริยะสัมโพชฌงค์
มิใช่การเจริญปัตติสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะจิตฟุ้งซ่านนั้นยากที่จะให้สงบได้ด้วยธรรมะเหล่านั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสสืบไปว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็
สมัยใดจิตฟุ้งซ่าน สมัยนั้นเป็นการที่เจริญ บัณฑิต

สัมโพชฌงค์ เป็นการเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ เป็นการ
เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ข้อนั้นเพราะเหตุไรเพราะ
จิตพุ่งช่าน สงบได้ง่ายด้วยธรรมะเหล่านั้น เปรียบเหมือน
บุรุษต้องการที่จะดับไฟกองใหญ่ เขาจึงใส่หญ้าสด โคลมัสต
ใบไม้สด ฟันน้ำ และโรยฝุ่นในกองไฟใหญ่นั้น บุรุษนั้นจะ
สามารถดับไฟกองใหญ่นั้นได้หรือหนอ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ได้พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคก็ตรัสต่อไปอีกว่า ฉะนั้นเหมือนกัน
ภิกษุทั้งหลาย สมัยใดจิตพุ่งช่าน สมัยนั้นเป็นการที่เจริญ
บัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ อุเบกขา
สัมโพชฌงค์ เพราะจิตพุ่งช่าน จิตที่พุ่งช่านนั้น สงบได้ง่าย
ด้วยธรรมะเหล่านั้น

ตุกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสติว่ามีประโยชน์ในที่
ทั้งปวง พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายถึงเรื่อง
สัมโพชฌงค์ ซึ่งท่านผู้ฟังจับความสำคัญของพระสูตร
นี้ได้ว่า ลักษณะจิตของคนเราทั่ว ๆ ไปนั้น โดยมากมี
อยู่ ๒ ประการ ตามนัยของพระสูตรนี้คือ เป็นจิตที่หตหุ

อย่างหนึ่ง เป็นจิตที่ฟุ้งซ่านอย่างหนึ่ง กล่าวโดยปรกติจิต มี
ลักษณะหตฺหุ และฟุ้งซ่าน

จิตที่หตฺหุ มักไม่ยอมรับความรู้ ความเห็น หรืออวัธมณฺ
ภายนอกและภายในก็ไม่ยอมรับ นี่เป็นลักษณะจิตที่หตฺหุ
ในขณะที่เหนื่อยหน่ายหรือทอดทิ้ง หรือว่างคร้านกาย และ
คร้านจิตอะไรเหล่านั้น เป็นลักษณะที่หตฺหุ ปรากฏได้ง่าย
เช่นในขณะที่อาจเกิดขณินิต ๆ หนึ่ง ๆ ก็ได้ เพราะว่า
อาการจิตหตฺหุนี้ได้ง่ายเหลือเกิน ถ้าไม่พยายามปลุก ไม่
พยายามตั้งความเพียรทางใจไว้ชอบแล้ว ขาดปธานความเพียร
ทางใจ ก็เกิดขณินิตลักษณะหนึ่ง

และอีกลักษณะหนึ่ง จิตฟุ้งซ่าน จิตที่ฟุ้งซ่านก็อยู่มาก
ในชีวิตของเรา มีการงานมาก มีความมุ่งหมายมาก มีความ
ปรารถนามาก แม้แต่เพียงเรื่องบุรุษที่ฟุ้งซ่านได้เหมือนกัน

ตัวอย่างที่อาตมาได้ผ่านมาเอง เช่นกำลังอ่านพระสูตรอยู่
ลักษณะจิตที่ฟุ้งซ่านก็ปรากฏได้ สูตรโน้นนอกความกิต สูตรนี้
กิต ไหนจะมีจิตอย่างอื่นเข้ามาแทรกให้ต้องทำไปก่อนก็มี
ก็ทำให้จิตฟุ้งซ่านขึ้นมาได้

บางครั้งก็เกิดเหตุหุ้ก สลับกันไป ส่วนมากปรกติจิตมัก
เป็นอย่างนี้

เมื่อมาพิจารณาตามแนวพระสูตรนี้ เราไม่จับใคร เรา
จับจิตของเราเอง ว่ามีลักษณะเหตุหุ้ หรือมีลักษณะที่ฟุ้งซ่าน
อย่างไรโดยอย่างหนึ่ง

ถ้าลักษณะ จิตเหตุหุ้ การปฏิบัติธรรม เพื่อจะไปแก้ความ
เหตุหุ้ตามนัยของพระสูตรนี้ (อคฺคิสูตร) ก็จะต้องพิจารณาหรือ
ประคับประคองจิตโดยทั่วไปเสียก่อน

โดยทั่วไปนี้ ท่านสอนว่าให้มี โยนิโสมนสิการ
พระสูตรอื่น ๆ กล่าวถึง โยนิโสมนสิการ เป็นอันมาก แต่
พระสูตรที่กำลังกล่าวถึงอยู่บัดนี้จะไม่กล่าวถึง โยนิโสมนสิการ
ก็จริง แต่เป็นพระสูตรที่สืบต่อจากพระสูตรอื่น ๆ กล่าวถึง
โยนิโสมนสิการ คือการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอัน
แบบกาย แต่การพิจารณา โพชฌงค์ ท่านก็มุ่งเน้นไปตาม
นัยพระสูตรนี้

คดี เราต้องนึกถึงข้ออุปมาให้เข้าใจเสียก่อนว่า ต้องการ
จะดับไฟหรือต้องการจะก่อไฟ ถ้าต้องการจะก่อไฟ ก็จะ

ต้องไม่ใช่ของสด ไม้สด หญ้าสด ใค้มัยสด น้ำ หรือ ฝุ่น
โรยลงไป ในกองไฟนั้น ในเมื่อต้องการจะก่อไฟ จะต้องใช้
ไม้แห้ง ใค้มัยแห้ง หญ้าแห้ง แล้วใช้ปากเป่าตามนัยพระ
สูตรนี้ กล่าวถึง ใค้มัยแห้ง ใค้มัยสดอยู่ด้วย ใค้มัยแห้งเป็น
วัตถุสำคัญทีเดียวที่เขาต้องใช้เผาไฟได้

ลักษณะจิตที่หตุ^๕ ต้องปฏิบัติธรรมทำให้ชนิดที่
แกว่งกล้าให้รุนแรง จะต้องเจริญ ธรรมวิริยะ วิริยะ ปัตติ
เพื่อแก้จิตที่หตุ^๕ ให้เหมือนกับดวงไฟที่ต้องการเชื้อเพลิง
ต้องใส่เชื้อเพลิงหญ้าแห้ง ๆ ไปไม้แห้ง ไม้แห้ง มีการพิจารณา
ธรรม วิริยะความเพียร และปัตติ ความอัมใจ

สำหรับการพิจารณาสอดส่องธรรมนั้น คือ ธรรมะทั้งฝ่าย
กุศลทั้งฝ่ายอกุศล จะฝ่ายไหนก็ตาม เมื่อเกิดขึ้น เมื่อน้อมมา
พิจารณาแล้วก็ให้พิจารณาตามความเป็นจริง ให้เห็นจริงตาม
ที่เป็นจริง^๕ (สภาพธรรมที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นอนิจจัง
ทุกขัง อนตตา เป็นสังขตะธรรม ปฏิจสมุปปันนธรรม) จะเป็น
ด้านฝ่ายอกุศลจะเป็นพวกันวิจรณก็ตามหรือจะเป็นด้านฝ่ายกุศล
มี โพชฌงค์ เป็นต้นก็ตาม ถึงอย่างนั้น การพิจารณาก็ต้อง

ให้เหมาะสมควรแก่จิต เช่นจิตหตฺหุ เราพิจารณาธรรมะได้
เมื่อพิจารณาธรรมะ คั่นควาธรรมะ ใคร่ครวญธรรมะ
สอต่อสองธรรมแล้วมีความเพียรเพื่อ ละอกุศล เจริญกุศล
นี้เป็นวิริยะ ลักษณะของวิริยะนั้นมีลักษณะมีปรารถนาความเพียร
มีความพยายามบากบั่นไปสู่คุณธรรมเบื้องหน้า มีการริเริ่ม
มีการปรารถนา มีการก้าวหน้า นี่เป็นเรื่องของวิริยะที่เป็น
ประธานในจิต ละอกุศล เจริญกุศล เจริญความเพียรสัมมป-
ปัตธาน ๔

แม้สติความเฝ้าระวังใจในคุณธรรมที่ได้พิจารณานั้น
เหมาะเจาะ พอใจในอารมณ์นั้นเพราะมีความเพียรเป็นประธาน
สังขาร

เมื่อได้ปฏิบัติธรรม ๓ ประการ คือ ธรรมวิจยะ วิริยะและ
ปติ อันเป็นสมโพธิของคณาเข้าไปแกจิตที่หตฺหุนี้ได้ เพราะจิต
หตฺหุนี้ก็จะกลับเป็นททสดีใสรุ่งเรืองขึ้นด้วยอำนาจธรรมะ
๓ ประการนั้น

ถ้าจิตฟุ้งซ่าน จะไปพิจารณาธรรมดังกล่าวแล้วนั้น
ไม่ได้ คือจะไปใช้ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปติ ไม่ควร

ไม่เหมาะ ไม่สม เพราะจิตฟุ้งซ่านยากที่จะให้สงบได้ด้วย
 ธรรมะเหล่านั้น นี่ในพระสูตรท่านแสดงไว้อย่างนั้น เมื่อเรา
 พิจารณาแล้วตามแง่ของข้อ อุปมา ว่า ถ้าต้องการดับไฟ
 กองใหญ่ กลับไปใส่หญ้าแห้ง ไม้แห้ง โคลนแห้ง
 แล้วเอาปากเป่าเป็นต้น ก็ไม่สามารถดับไฟได้

ฉะนั้น เพื่อที่จะดับไฟจะต้องใช้หญ้าสด ไม้สด โคลน-
 สด หรือใช้น้ำพรมเสีย หรือใช้ฝนโรยลงไป ไฟนั้นก็จะดับ
 ลงได้ฉับไฉน สมัยที่จิตฟุ้งซ่าน ก็ไม่ควรไปเจริญธรรมะที่ทำ
 ให้จิตมันฟุ้งขึ้น ต้องเจริญธรรมะที่ให้ จิตสงบ อันได้แก่การ
 เจริญ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา

ปัสสัทธิ (เจตสิก) คือมีกายสงบ มีใจสงบ อันเนื่อง
 มาจากได้ปฏิบัติอยู่ในธรรม (เจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย
 เวทนา จิต ธรรม) ความจริงธรรมคือ โพชฌงค์ ทั้ง ๗
 ประการนั้น สติเป็นธรรมะที่จำปรารภในทั้ง ๕ ประการ คือ
 จิตใจจะอยู่ในฐานะใด สติก็เป็นธรรมะที่จำเป็นทั้งนั้น
 เพราะฉะนั้นตอนท้ายพระสูตรพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสติมีประโยชน์ในทั้ง ๕ ประการ

ฉะนั้น สถิติจึงใช้ได้ทุกอารมณ์ หรือทุกขณะจิต จะเป็น
จิตหตฺตฺกัฏฐิไชยสฺสิติ จะเป็นจิตฟุ้งซ่านกัฏฐิไชยสฺสิติ แต่จิตที่หตฺตฺกัฏฐิ
จิตที่ฟุ้งซ่านนั้นต้องใช้ให้เหมาะแก่กรรมะ จิตที่หตฺตฺกัฏฐิ
ต้องใช้กรรมะที่ทำให้จิตให้เจริญ รื่นเริง บันเทิง เบิกบาน ฟุ้ง
อันได้แก่ กรรมวิจยะ วิริยะ ปัตติ เพื่อจะแก้จิตหตฺตฺกัฏฐิ

ถ้าจิตฟุ้งซ่าน ต้องใช้กรรมะที่เป็นฝ่าย สงบ หรือจิต
ทตฺตฺกัฏฐิ อันได้แก่ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา

เพื่อให้จำง่าย คือจิตที่หตฺตฺกัฏฐิ ควรเจริญกรรมะ กรรม
วิจยะ วิริยะ ปัตติ ในโพชฌงค์ องค์ที่ ๒ องค์ที่ ๓ องค์ที่ ๔

ส่วนจิตที่ฟุ้งซ่านนั้น ควรเจริญกรรมะ ปัสสัทธิ สมาธิ
อุเบกขา ในโพชฌงค์ องค์ที่ ๕—๖—๗

ส่วนองค์ที่ ๑ คือสติสัมโพชฌงค์นั้นใช้ได้ทุก
อารมณ์ ทุกขณะจิต สถิติสัมโพชฌงค์ท่านอธิบายว่า เป็น
สติที่เลอนขนมาจาก สติปัฏฐาน สติปัฏฐานนั้นท่านอาจารย์
ท่านได้อธิบาย ณ ที่นบอยครั้ง คือการพิจารณาเรื่อง กาย
เวทนา จิต ธรรม มีการพิจารณากายสักแต่ว่ากาย เวทนา
สักแต่ว่าเวทนา จิตสักแต่ว่าจิต ธรรมสักแต่ว่าธรรม ก็เป็น

เพียงสักว่า กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นตัวสติปัฏฐาน
 ต่อเมื่อได้พิจารณาเป็นสติปัฏฐาน ดังสติไว้จำเพาะหน้าขณะที่
 กาย เวทนา จิต ธรรม ปรากฏ ขณะใดขณะหนึ่ง
 อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วสมาสมากัน เนื่อง ๆ พิจารณาเห็น
 ภายใน—ภายนอก ทั้งภายใน—ภายนอก พิจารณาเห็นขณะที่
 เกิดขึ้น ขณะที่ดับไป ทั้งเกิดขึ้นและดับไปด้วยจึงเห็นเพียง
 สักว่าเท่านั้น สตินั้น ก็จะเลื่อนขึ้นมาเป็นสติสัมโพชฌงค์
 เป็นองค์ธรรมที่จะปราบกิเลสได้ เป็นองค์ธรรมที่จะได้
 บรรลุธรรมแน่นอนยิ่งขึ้น ขึ้นขึ้นไปตามแนวพระสูตรที่พระ
 ผู้มีพระภาคได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลาย ถึงเรื่องที่จะให้ภิกษุได้รู้
 วิปัสสนา ขอบุญ และผลของการปฏิบัติ ในสัมโพช-
 ฌงค์ทั้ง ๗ คือ สติสัมโพชฌงค์ ๑ ธรรมวิจยะสัมโพชฌงค์ ๑
 วิริยะสัมโพชฌงค์ ๑ ปัตติสัมโพชฌงค์ ๑ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ๑
 สมานิสัมโพชฌงค์ ๑ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ๑

หัวข้อธรรมจำได้ไม่สูญยากนักคือ สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ
 ปัตติ ปัสสัทธิ สมานิ อุเบกขา เมื่อเรากำหนดตามนัยพระสูตร
 เพื่อให้ประโยชน์แก่การปฏิบัติสำหรับพระสูตรนั้นใช้ได้

ทุกขณะไม่เป็นปัญหา เพราะว่าธรรมะอันได้นามว่าสตินั้น เป็นอุปการะของธรรมทั้งสี่ ไม่ว่าธรรมะข้อใด ๆ ย่อมมี สติเข้าประกอบแฝงตั้งอยู่ทั้งนั้น เมื่อมี สติ เจริญมากจน เท่าไค ก็เลสก็ลดน้อยลงมากเท่านั้น เมื่อสติน้อย ก็เลสก็มาก เมื่อสติมาก ก็เลสก็น้อย เรื่องสติจึงเป็น เรื่องสำคัญอย่างยิ่งทีเดียว

ถึงในเงื่อนที่จะพิจารณาธรรมะท่านก็มีหลักการตั้งเช่น ในพระสูตรนี้เป็นต้น เรื่องธรรมะ (กุศล) เป็นเรื่องดีไม่ต้อง สงสัย แต่จะว่าดีสำหรับจิตใจอย่างเรา หรือกับใครอย่างไรนั้น อันนี้ เราต้องเลือกเฟ้น เหมือนอาหารที่มีอยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป รับประทานได้ทั้งนั้น แต่ว่าจะเป็นประโยชน์เฉพาะบุคคล บางประเภท หรืออาหารชนิดเดียวกัน บางคนบริโภคแล้ว เกิดประโยชน์ บางคนบริโภคแล้ว มีโทษ ตามมาด้วย เช่น ทองเสียเป็นต้นก็มีจำนวนมิใช่น้อย ธรรมะก็เช่นเดียวกัน

ว่าโดยส่วนรวมทั่ว ๆ ไป ธรรมะเป็นของดีมีคุณ แต่มีคุณ ชนิดที่ช่วยให้ได้ผลประจักษ์ ก็ต้องศึกษาตามปฏิบัติตามแนว ของพระสูตรที่ท่านแสดงไว้นี้ ดังที่วาจิตพึงชานต้อง

พิจารณาโพชฌงค์แนวหนึ่ง จิตหดหู่ก็ต้องพิจารณาโพชฌงค์
อีกแนวหนึ่ง ถ้าไปพิจารณาตรงข้ามกัน เช่นปรารภนาจะ
ดับไฟ แทนที่จะเอาหญ้าสด ใบไม้สด หรือเอาน้ำไปราดที่
กองไฟกลับเอาหญ้าแห้ง หรือใบไม้แห้งเข้าไปใส่สมไฟมันก็เกิด
ไฟลุกบนนั้นก็เช่นเดียวกัน

ฉะนั้นหลักธรรมะคือโพชฌงค์ ๗ ตามแนวของ อัคคิ-
สูตร^๕ จึงให้หลักเกณฑ์ในการปฏิบัติ หรือในการพิจารณา
เป็นอย่างดี เรื่องจิตหดหู่ จิตฟุ้งซ่านนั้น ดูไม่ยาก เพราะ
เกิดแก่เราอยู่บ่อย ๆ สมมติว่าจิตหดหู่ ไม่อยากรับอารมณ์นั้น ๆ
ก็มี อยู่ดี ๆ เฉย ๆ ทงที่อากาศก็ดีเป็นปกติ แต่รู้สึกอึดอัด
หายใจไม่ค่อยออกในขณะจิตหดหู่ สถานที่ก็กว้างขวาง แต่
ในขณะจิตหดหู่^๕ รู้สึกว่า โลกแคบไป ทั้ง ๆ ที่โลกก็
กว้างขวาง นั่นเป็นเรื่องของจิตหดหู่ อาจมีได้เหมือนกัน
(เป็นงั้นไป)

แม้จิตฟุ้งซ่าน^๕เช่นเดียวกันย่อมเกิดขึ้นได้ เหมือนคิด
เรื่องดี ๆ ถ้าคิดมากเกินไป ก็กลายเป็นฟุ้งซ่าน เมื่อฟุ้งซ่าน

นั้น คือความวางเฉย แต่สำหรับ อุเบกขาสัมโพชฌงค์^๕ นั้น
วางเฉยชนิดที่มีปัญญา เข้าประกอบพิจารณาธรรมตามความ
เป็นจริง ตามที่ปรากฏเป็นจริงอย่างไร ก็พิจารณาอย่างนั้น
วางเฉยด้วยความรู้ และรู้แล้วชนิดที่ไม่เกี่ยวข้อง
เข้าไปติด นั่นเป็นอุเบกขา ในสัมโพชฌงค์ ฉะนั้น คำว่า
อุเบกขา เราได้ยินกันบ่อย ๆ อาจเข้าใจผิดก็ได้

สำหรับอุเบกขาสัมโพชฌงค์^๕ คือ ความวางเฉย
ในธรรมะ (ทั้งกุศล—อกุศล) ที่รู้เท่าทัน ใช้ปัญญาเข้าไป
รู้ตามความเป็นจริง ไม่ยุ่ง ไม่เกี่ยว กับสภาพธรรม
นั้น ๆ นี่เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ที่เป็นหลักเกณฑ์
ที่พึงสังเกต เพราะว่าความตั้งใจมั่นในอุเบกขา ท่านแสดงว่า
เป็นปัญญาเข้าไปพิจารณาเห็น ท่านแยกศัพท์ อุปั สัพพัตหนึ่ง
อีก ข สัพพัตหนึ่ง เข้าไปเห็น ปัญญา เข้าไปพิจารณาเห็นจริง
อย่างไหน ใช้ปัญญาในหลักการ เราจะรู้ว่าจิตหตุ
เราจะทำอย่างไร จิตพหุขันธ์เราจะทำอย่างไร ตามนัยพระสูตร
คือ อคคิสูตร^๕ นั้ว่าพระสูตรนี้ ให้ข้อคิดเห็นในการปฏิบัติ
ธรรมอย่างสำคัญ เราได้มีโอกาสเลือกปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง

กับขณะจิตที่เราเป็นอยู่ มีอยู่ มีกรรมอัน ๆ อยู่ก็ดี มีความฟุ้งซ่าน
อยู่ก็ดี จะได้นำธรรมนั้นมาพิจารณาให้เกิดประโยชน์ ทำ
ความสงบให้แก่จิตได้ นำความเย็นให้กับจิตได้ในท่ามกลาง
แห่งความร้อน ทั้งทำความอบอุ่นให้แก่จิตได้ ในท่ามกลาง
แห่งความหนาว จะหนาวจะร้อนก็ตามที่ เมื่อมีธรรมะเป็น
เครื่องพิจารณาแก้ไขความขัดข้อง ความขุ่นมัว ความ
เศร้าหมองของตนให้ใสสะอาดได้

การทำจิตให้บริสุทธิ์สะอาด หรือสามารถพ้นไปจากกิเลส
นั้น จึงเป็นลักษณะของ โพชฌงค์ อันเป็นธรรมะที่ตรัสรู้ได้
ธรรมะที่จะให้ตรัสรู้ ให้บรรลุคุณธรรมนั้น ก็คือ โพชฌงค์
อันได้แก่ สติธรรมวิริยะ วิริยะ ปัตติ ปัสสัทธิ สมาธิ
อุเบกขา ได้นำมากล่าวทั้งสองพระสูตร เน้นถึงความสำคัญว่า
โพชฌงค์ทั้ง ๘ นั้น จะปรากฏเกิดมีขึ้นได้ เพราะ
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้ ได้อุบัติเกิดขึ้นแล้ว ธรรมะ คือ
โพชฌงค์นั้นจึงมีขึ้นได้ เช่นเดียวกับพระมหากัณฐกพรต
เกิดขึ้นแล้ว ข้างแก้ว มาแก้ว เป็นต้นนั้น (รัตนะ ๗ ประการ)

คำว่า ช้างแก้ว ม้าแก้ว เราเคยได้ยิน แต่ไม่เคยได้เห็น เพราะ
พระจักรพรรดิไม่มีในสมัยนี้ หากได้มีพระเจ้าจักรพรรดิ
ขึ้นมา เราก็อาจได้รู้ ได้เห็น ช้างแก้ว ม้าแก้ว มี แต่เคย
ได้ยินกันว่าจักรพรรดิในสมัยนั้น ๆ มีช้างแก้ว ม้าแก้ว
เป็นต้น

ต่อเมื่อพระผู้มีพระภาคได้อุบัติขึ้นในโลกแล้ว ธรรมะคือ
โพชฌงค์ ๗ นั้น ก็ปรากฏอุบัติขึ้น และธรรมะ คือ โพชฌงค์
ก็มีอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็ยังมีอยู่ในคัมภีร์
พระไตรปิฎกซึ่งก็นำมาเพียงสองสูตร ให้ท่านทั้งหลาย
ได้ฟัง กำหนดพิจารณาเป็นแนวปฏิบัติ ก็จะทำให้ใจสงบได้
ในท่ามกลางแห่งความไม่สงบ ทำความเย็นได้ในท่ามกลาง
แห่งความร้อน ทำความอ่อนใจได้ในท่ามกลางแห่งความหนาว

ฉะนั้น ขอธรรมะอันเป็นประจักษ์ตณฺะทั้ง ๗ ประการ
จงปรากฏเป็นประจักษ์ ฉัตรชัยไตรปิฎก ให้ความร่มเย็น
ให้ความอบอุ่นแก่ท่านทั้งหลาย ที่มาฟัง ณ ที่นี้โดย
ทั่วกัน ฯ

ปิดท้ายฉัตรชัย

๑ ศรีฉัตรชัยไตรปิฎก	คุณดิลกเลอเลิศ
แสนประเสริฐศรีสถิต	ประดับจิตแจ่มจรัส
อุดมสวัสดิ์วรเดช	ประกาศเหตุสมบูรณ์ผล
มงคลล้ำคุณค่า	ยิ่งใหญ่กว่ามหาสมบัติ
ชี้ทางชัดอุดมชัย	อดิศัยบุญญเขต
แสนวิเศษศาสน์สมบูรณ์	ควรเทอดทูนธรรมฉัตรชัย
ไตรปิฎกผกแผ่นฟ้า	อุทยานสราญจิตหล้า
โลกถ้วนควรเกษม	

๑ เปรมปรีปราโมชพร้อม	โพชนงค์ ชอบเอย
หุดหู่ ธรรมวิชัยคง	คู่ไว้
วิริยะ ปีติองค์	ประกอบ
ฟังชาน, สมาธิไซ้	๕๕๕ บัณฑิตทั้งอุเบกขา ฯ

๑ พกษา เขียวสดน้ำ

โพล่งพลุ่งลดแรงไอ
เปรียบฟุ้งชานทยานใจ
ปัสสัทธิ สมานิตอัน

๑ อารมณ์หดหู่ใจ

วิริยะปิตัสมัย
เปรียบพฤษ์และโคมัย
ปากเป่าลมไฟพร้อม

๑ ใจแสดงหดหู่ฟุ้ง

เลือก โภชนงค์ ฉัตรชัย
วิริยะธรรมะวิชัย
หดหู่หายเหงาแม่

๑ คราใดใจถดถอย

ฟุ้งชานพรานเพลิงเลียม
สมาธิมั่นใจเจียม
อุเบกขาข่มได้

ดับไฟ

อปรอัน
จึงแล่น โลดเอย
สติพร้อมอุเบกขา ฯ

ธรรมวิชัย

สมัคร์น้อม
แห่งผาก ควรรณา
พลุ่งร้อนประกายแสง ฯ

ชานโนน

ช่วยแก้
ปิต
มีดคลุ้มส่วางไสว ฯ

กรอมเกรียม

ลอบไหม้
จิตปัส—สัทธิแล
ดับฟุ้งชานสูญ ฯ

๑ เทอดทูนชั้นนั้ตร^๕

มีเจ็ดประการคง

สติท่วไปยง

หต^๖หุ, ปัต^๖พร้อม

โพชนงค^๕

ค่านอ^๖ม

ยืนอยู่ เสมอแล

วิริยะเพ^๖นธรรมสมัย ฯ

๑ ฤทัยชำน, บัส^๕ต^๕ทธิตัง^๕ สมาริ

อุเบกขากับสติ

โพชนงค^๕ช่วยดำริ^๕

กายหวั่นใจสั่นสะท้าน

ต่อต้าน

ระงับจิต พุ่งเอย

สะทกสะเทอนธรรมประสงค^๕ ฯ

๑ โพชนงค^๕อังก^๕ตรัสรู้

ข่มจิตประคองใจ

พั่งชำนหต^๖หุโนน

ควรข่มประคองไว้

รวมใน ธรรมเอย

แจ่มไข^๕

นึกโพชนงค^๕—ฌงค^๕เทอญ

ระลึกรู้^๕ใจเสมอ

๑ ควรเปรอปรนปราบบ้าง^๖ บางสมัย

ควรข่มข่มฤทัย

ควรประค^๖บ^๖ประคองชัย

ควรยกจิตสูงน^๕

ส^๕ก^๕ต^๕ก^๕น

ชนะกิเลส ๑๐.๓๕ น.—

๒๘ ต.ค.๑๔

ปล^๖นวนควรถวิล

๑ กวีศิลป์จินตโน้มนั

ไตรปิฎกยกยอตกกรรม

โคลงกลอนกล่อมใจจำ

ยืนอยู่ดินเดินฟ้า

๑ พลันเพลินพลิกโลกรู้

ชีวิตรุ่งส่างดาระทม

โสภณสุขคลุกคละปน

ดุสงอันแล้วอน

๑ เป็นความเกิดดับทั้ง

สูงต่ำ โสภณสุขหา

อบรมบ่มปัญญา

ตะวันออก ตก เหนือใต้

๑ ตามเตือนตัวต่อต้าน

เวียนว่ายาวกวังวน

มมมมมมมมมมม

จิตแจ่มแจ้งเจตจำ

นิกกรรม

กองหล้า

จดง่าย สบายเอ๋ย

เพื่องฟังพหูขวัญ

อารมณ์

ทุกขร้อน ๑.๓๐ น. -
๒๕ ต.ค. ๑๔

เป็นอย่าง อย่างนา

แยกรู้สรุปเห็น

ทุกอา รมณ์เอ๋ย

เหตุได้

ยอดเยี่ยม ยลแล

อยู่ใกล้ไกลเหมือน

ติดตน

วันว่า ๑๐.๓๐ น. -
๓๐ ต.ค. ๑๔

หมองหม่น

จูงจูงจูงใจ

๑ นัตรชัยไทรปิฎกอ้างอิง
ชัยนัตรคือสวัสดิกรรม
นัตรชัยเปรียบพระคัม—
ชัยนัตรตักกิลีสแล้ว

อรรถธรรม
กองแก้ว
กรุป— ฎกเอย
ลวงพันภัยผอง

๑ เสนอสนองสาสนิกน้อม ในไทร— ปิฎกเอย
เผยแผ่พุทธรธรรมใจ
ศึกษาพระธรรมวินัย
เสริมส่งพระธรรมกล่า

แจ่มจ้า
แนวสุข สันตนา
กล่อมเลี้ยงโลกเกษม

๑ เปรมใจปรุงจิตสร้าง
ธรรมเกิดสุขสำราญ
ธรรมสภากะจายงาน
“จิตตวิชัย” สละทุนสร้าง

เสริมสถาน
รมกว้าง
งามจิต เจริญเอย
“สงบ” ขงประพันธ์สนอง

๑ เรื่องรองรัศมีจ้า
ลอยเด่นกลางนภา
วันมาฆะบูชา
ยสืบเกากุมภักแก้ว

จันทร์รา เพ็ญเอย
ผ่องแผ้ว
ชนชน ชมเอย
กองล้อมเลื่อมใส.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แพร่การช่าง ถนนเฟื่องนคร นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี
นายอำพัน ฉายางกูร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๑๕

ใครจะต้านทานได้

มีจักราชครอบงำอำนาจ
ทุกชีวิตมิให้คลาตคราสมัย
บุตรบิดาญาติสนิทมิตรใดใด
จะต้านทานมีจัญญ์ไม่พึงมี

ผู้ฉลาดทราบอำนาจมฤตยู
สำรวมจิตมั่นอยู่ในศีลศรั
พึงเร่งรีบทำทางสวัสดิ
อันเป็นถึงนิพพานสถานบรม

“อินทนันทน์”

๑ กาย ตัวตรงตลบม้วน	เมทนั	
หัตถ์ สอดโสมเสียดสุริย์	รวบไว้	
บาท ย่นย่อวิจิ	จรงบ หดเออย	
เศียร สถิตสวัสดิธรรมได้	เด่นพนักยผอง	๒๔๔๕

๑ ครอบตริกตรวจตลอดฟ้า	ไกลแสน	
เสมือนอยู่ในวงแขน	เขตน	
ทบทวนเทียวทั่วแดน	ดินอ่อน ละเอียดเออย	
ยืนอยู่ในโลกษ	ช่องซ่งถึงสวรรค	๒๔๔๕

ส. รัตนารยานนท์ ประพันธ์

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕